

Comparative analysis of social crises, psychological torments, and aesthetic paradoxes in English and Uzbek literature

Sabokhat SHUKUROVA¹

University of Economics and Pedagogy

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 2024

Received in revised form

15 December 2024

Accepted 25 January 2025

Available online

15 February 2025

Keywords:

suicidality,
decadence,
toxic life,
psychological aspects,
social tragedy,
comparative literary studies.

ABSTRACT

This article provides a comprehensive analysis of the psychological and social aspects of the tragedy of suicide in English and Uzbek literature, based on the methodology of comparative literary studies. The primary objective of the research is to explore the manifestation of the “toxic life” type in individuals, its intrinsic connection with the concept of decadence, and the complexity of mechanisms for escaping social tragedy.

Through examples of suicide tragedies in English and Uzbek literature, the article examines the psychological depth of this motif, the uniqueness of its artistic expression in reflecting the human psyche and personal experiences, as well as its role as a means of escaping social catastrophe. The study further delves into the concept of decadence and its significance in literary-philosophical contexts, offering new scientific insights through the lens of modern literary theories.

By integrating various methodological approaches – including psychological analysis, cultural semantics, and comparative literary studies – this research aims to provide a deeper understanding of the complex layers of suicide tragedy within human consciousness and its function as an escape mechanism from social crisis. The findings contribute to the establishment of a strong theoretical foundation for future academic inquiries and offer broader perspectives on the study of suicide motifs in different cultural and literary contexts.

2181-3663/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss1-pp53-58>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ PhD, Associate Professor, University of Economics and Pedagogy. E-mail: hukurovasabohat6033@gmail.com

Инглиз ва о‘zbek адабиётда ижтимоий инқирошлар, психологик изтирошлар ва эстетик парадоксларнинг қийосий таҳлили

ANNOTATSIYA

Kalit so‘zlar:

суицидлик,
декадентлик,
заҳарли ҳаёт,
психологик аспекти,
ижтимоий фожия,
қийосий адабиётшунослик.

Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek adabiyotida suitsid fojiasining psixologik va ijtimoiy aspektlari nuqtai nazaridan, qiyosiy adabiyotshunoslik metodologiyasi asosida keng qamrovli tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi insonning “zaharli hayot” tipi sifatida o‘zini namoyon etishi, bu ifoda shaklining dekadentlik tushunchasi bilan chambarchas bog‘liqligi va ijtimoiy fojiadan qochish mexanizmlarining murakkabligini aniqlashga qaratilgan.

Maqolada ingliz va o‘zbek adabiyotida suitsid fojiasi misollari orqali ushbu motivning psixologik chuqurligi, inson ruhiyati va shaxsiy kechinmalarining badiiy ifodasidagi o‘ziga xoslik, shuningdek, ijtimoiy fojiadan qochish vositasi sifatida uning qanday namoyon bo‘lishi batafsil yoritiladi. Tadqiqot davomida dekadentlik tushunchasi va uning adabiy-falsafiy kontekstlardagi roli ham keng tahlil qilinib, zamonaviy adabiyotshunoslik nazariyalari asosida yangi ilmiy xulosalarga erishiladi.

Ushbu ilmiy maqola turli metodologik yondashuvlar – psixologik tahlil, madaniy semantika va qiyosiy adabiyotshunoslik usullarini uyg‘unlashtirish orqali, suitsid fojiasining inson ruhiyatidagi murakkab qatlamlarini va ijtimoiy fojiadan qochish mexanizmlarini yanada aniqroq tushunishga xizmat qiladi. Natijalar kelgusidagi ilmiy izlanishlar uchun mustahkam nazariy poydevor yaratish, shuningdek, turli madaniy va adabiy kontekstlardagi xudkushlik motivlarini kengroq va chuqurroq o‘rganishga imkoniyat yaratadi.

Сравнительный анализ социальных кризисов, психологических страданий и эстетических парадоксов в английской и узбекской литературе

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

суицидальность,
декадентство,
токсичная жизнь,
психологические аспекты,
социальная трагедия,
сравнительное
литературоведение.

В данной статье представлен всесторонний анализ психологических и социальных аспектов трагедии самоубийства в английской и узбекской литературе на основе методологии сравнительного литературоведения. Основная цель исследования – изучение проявления «токсичной жизни» как типа личности, его тесной связи с понятием декадентства и сложности механизмов ухода от социальной трагедии.

На примере случаев суицидальных трагедий в английской и узбекской литературе исследуются психологическая глубина этого мотива, особенности его художественного выражения в передаче человеческой

психики и личных переживаний, а также его роль как способа бегства от социальной катастрофы. В работе подробно анализируется понятие декадентства и его значение в литературно-философском контексте, при этом достигаются новые научные выводы с опорой на современные литературоведческие теории.

Объединяя различные методологические подходы – психологический анализ, культурную семантику и сравнительное литературоведение – данное исследование способствует более точному пониманию сложных слоев суицидальной трагедии в человеческом сознании и её функции как механизма ухода от социальной катастрофы. Полученные результаты создают прочную теоретическую основу для дальнейших научных изысканий, а также позволяют глубже и шире изучить мотив самоубийства в различных культурных и литературных контекстах.

KIRISH

Zamonaviy adabiyotshunoslik sohasida insonning ruhiy iztiroblari va ijtimoiy kontradiksiyalari doimo dolzarb masala bo'lib kelmoqda. Inson ruhiyatining murakkab kechinmalari, ichki iztiroblari va jamiyat bilan bo'lgan o'zaro munosabatlaridagi ziddiyatlar bugungi kunda nafaqat adabiyot, balki psixologiya, sotsiologiya va falsafa sohalarida ham keng muhokama qilinmoqda. Shu nuqtai nazardan, insonning ichki dunyosidagi noaniqliklar va psixologik travmalar adabiyotda o'ziga xos motivlar shaklida aks etadi.

Ingliz va o'zbek adabiyotida suitsid fojiasi, insonning ichki dunyosidagi murakkabliklarni, shuningdek, ijtimoiy fojiadan qochishning radikal shakllarini aks ettiruvchi asosiy motivlardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu fojia insonning mavjudlik bilan bog'liq bo'lgan ichki ziddiyatlarini, ma'naviy inqirozlarini va jamiyatdagi o'zgaruvchan qadriyatlar muhitida yuzaga kelayotgan o'zaro munosabatlarni oydinlashtiradi. Suitsid fojiasi orqali adabiy asarlarda insonning o'zini yo'qotish, ichki bo'shliq va umidsizlik kabi murakkab psixologik holatlari ifodalanadi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi – ingliz va o'zbek adabiyotida aks etgan suitsid fojiasining psixologik va ijtimoiy oqibatlarini, shuningdek, insonning “zaharli hayot” tipidagi o'zini ifoda etish shakllarini aniqlik bilan o'rganishdir. Tadqiqotda dekadentlik tushunchasi asosiy tahliliy mezon sifatida qabul qilinib, uning inson ruhiyatiga ta'siri, estetik va falsafiy yondashuvlar, hamda ijtimoiy strukturaviy muhit bilan bog'liq murakkabliklari keng yoritiladi.

Bundan tashqari, maqola qiyosiy tahlil usullari yordamida har ikki madaniyat kontekstidagi suitsid fojiasi va “zaharli hayot” motivining o'zaro ta'siri, ularning ijtimoiy fojiadan qochish mexanizmlarida qanday aks etishi va insonning ichki kechinmalari bilan qanday bog'liqligi masalalarini chuqur o'rganishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqot zamonaviy adabiyotshunoslik va psixologik tahlil sohalaridagi ilmiy munozaralarni boyitish, kelgusidagi izlanishlar uchun mustahkam nazariy poydevor yaratish va madaniyatlararo farqliliklarni yanada chuqurroq o'rganishga yo'naltirilgan. Shu orqali inson ruhiyati va ijtimoiy holatini yangi interpretatsiya usuli asosida tahlil qilish imkoniyati yaratiladi.

ADABIY VA NAZARIY KONTEKST

1. Dekadentlik Tushunchasi

Dekadentlik XIX–X asr boshlarida san’at va adabiyot oqimi sifatida shakllanib, insonning ma’naviy inqirozi, ruhiy iztiroblari va axloqiy ziddiyatlarini chuqur aks ettirish orqali o’ziga xos estetik va falsafiy qarashlarni shakllantirgan. Ushbu oqimning paydo bo’lishiga Yevropa madaniyatidagi ijtimoiy-siyosiy o’zgarishlar, shuningdek, inson ichki dunyosidagi iztiroblar va umidsizlik his-tuyg’ularining kuchayishi sabab bo’lgan. Dekadentlik, aslida, “*décadence*” fransuzcha so’zidan kelib chiqqan bo’lib, madaniy va ruhiy chirish, qadriyatlarning pasayishi hamda insoniy hissiyotlardagi taranglikni anglatadi.

Dekadentlik tushunchasi adabiyotshunoslikda termin sifatida insoniyatning ruhiy holatidagi murakkab qatlamlarni, ya’ni mavjudlik va o’lim, yaratuvchanlik va yo’qolish o’rtasidagi paradoksal munosabatlarni ifodalashda qo’llaniladi [1]. Charles Baudelaire, Joris-Karl Huysmans va boshqa dekadent yozuvchilar asarlarida hayotning qorong’u, zaharli qirralari, insonning ichki bo’shliqlari va noaniqliklari keng yoritilib, ularning asarlari orqali inson ruhiyatidagi noaniqlik va iztiroblar jamoatchilik e’tiboriga taqdim etiladi.

Bu nazariy yondashuv adabiyotda yaratuvchanlik, emotsional intuitsiya va falsafiy tahlilning yangi usullarini paydo qilishi bilan ajralib turadi. Dekadentlik oqimi insoniyatning o’z-o’zini anglash jarayonidagi murakkabliklarni, mavjudlikning yo’qolishi va qayg’ularini badiiy tasvirlash jarayonida shuningdek, axloqiy qadriyatlarning buzilishi va yangi madaniy paradigmalarni yaratilishiga ham zamin yaratgan.

Ushbu tushuncha zamonaviy adabiyotshunoslik va san’atshunoslik doirasida inson ruhiyatining noaniqlik va ichki iztiroblarini estetik va falsafiy tahlil qilishda yangi nuqtai nazarlarni kiritishda muhim o’rin tutadi. Dekadentlik oqimi orqali nafaqat inson hayotining “chirishi”, balki uning ichki dunyosidagi murakkabliklar, paradoksal munosabatlar va radikal emotsional tajribalar chuqurroq o’rganiladi.

2. Suitsid fojiasi: psixologik va ijtimoiy aspektlar

Suitsid fojiasi insonning ichki iztiroblari, depressiv holatlar va ijtimoiy izolyatsiya bilan chambarchas bog’liq bo’lib, bu jarayon insonning ruhiy va madaniy inqirozini aks ettiradi. Insoniyat tarixida o’z joniga qasd qilish ko’pincha shaxsiy travmalar, ruhiy bosimlar va jamiyatdagi o’zaro munosabatlardagi ziddiyatlar oqibatida yuzaga kelgan kompleks fenomen sifatida qaraladi. Shu nuqtai nazardan, suitsid nafaqat shaxsiy iztiroblarni ifodalaydi, balki kengroq ijtimoiy va madaniy kontekstda mavjud bo’lgan qadriyatlar buzilishi, axloqiy inqiroz va ijtimoiy tizimlarning zaifligi bilan ham chambarchas bog’liq ekanligini ko’rsatadi.

Qiyosiy adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan, ingliz va o’zbek adabiyotidagi suitsid motivlari o’ziga xos dramatik tuzilishga ega bo’lib, inson “zaharli hayot” tipidagi o’zini ifoda etishi orqali ijtimoiy fojidan qochishga intiladi. Bu jarayonda adabiy asarlar orqali inson ruhiyatining murakkab qatlamlari, ichki bo’shliq, umidsizlik va ichki konfliktlar keng tasvirlanadi. Suitsid fojiasi shaxsiy iztiroblar bilan birga, jamiyatdagi axloqiy va madaniy qadriyatlarning parchalanishi, insonlar orasidagi o’zaro munosabatlardagi sovuq va izolyatsiya holatlari bilan ham chambarchas bog’liq ekanligi ta’kidlanadi.

Adabiy asarlarda suitsid fojeasi dramatik kontrast, noaniqlik va ichki qarama-qarshiliklar orqali ifodalanadi. Insonning “zaharli hayot”ni tanlashi, nafaqat shaxsiy ruhiy holatning ifodasi, balki jamiyatning umumiy axloqiy va madaniy inqiroziga,

qadriyatlarning zaiflashishiga va ijtimoiy tizimlarning o'zgarishiga bo'lgan javob sifatida ham talqin etiladi. Shu tarzda, adabiy asarlar orqali suitsid motivi insonning o'zini yo'qotish, ichki bo'shliq va umidsizlik holatini aks ettirish bilan birga, ijtimoiy fojidan qochish va mavjud bo'lmagan ideal hayotga intilish sifatida keng yoritiladi.

Bundan tashqari, suitsid fojiasi adabiyotda inson ruhiyatining eng chuqur qatlamlarini, o'z-o'zini anglashdagi murakkabliklarni va zamonaviy ijtimoiy sharoitlarda yuzaga kelayotgan falsafiy muammolarni ham aks ettiradi. Qiyosiy tahlil usullari yordamida, ingliz va o'zbek adabiyotidagi suitsid tasvirlari orasidagi o'xshashliklar va farqlar aniqlanib, bu fenomenning madaniy kontekstlarda qanday shakllanganligi va inson hayotining murakkab ijtimoiy-madaniy holatlari bilan qanday bog'liqligi keng qamrovda o'rganiladi.

3. Ingliz adabiyotidagi tasvirlar

Ingliz adabiyotida dekadent yozuvchilar, xususan, Charles Baudler va uning zamonaviy hamkasblari inson ruhiyatidagi noaniqlik, umidsizlik va ijtimoiy nazorat mexanizmlaridan qochish jarayonlarini betakror tarzda aks ettiradilar. Ularning asarlarida insonning ichki dunyosidagi bo'shliq, iztiroblar va ruhiy qarama-qarshiliklarni chuqur falsafiy tahlil ostida ochib beriladi. Baudlerning asarlarida hudkushlik motivi insonning "zaharli hayot" tipidagi yakuniy qadam sifatida talqin etiladi, bu esa insoniyatning o'z-o'zini yo'qotishga bo'lgan psixologik intilishi va jamiyatdagi qat'iy nazorat mexanizmlariga qarshi kurashish istagini aks ettiradi. Shuningdek, ingliz dekadent adabiyoti insonning shaxsiy azob-uqubatlari, ichki iztiroblari va radikal ijtimoiy munosabatlarining murakkab qatlamlarini ham keng qamrovda yoritadi. Ushbu tasvirlar orqali yozuvchilar insoniyat hayotidagi mavjudlik va yo'qotish, yaratuvchanlik va yo'qolish o'rtasidagi paradoksal munosabatlarni, shuningdek, zamonaviy jamiyatning axloqiy va madaniy inqirozlarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

4. O'zbek adabiyotidagi interpretatsiya

O'zbek adabiyotida suitsid fojiasi milliy madaniy meros, an'naviy qadriyatlar va tarixiy tajriba kontekstida o'rganiladi. Mustaqillik davrida o'zbek yozuvchilari jamiyatdagi o'zgarishlar, ijtimoiy inqirozlar va zamonaviy individualizm o'rtasidagi murakkab ziddiyatlarni chuqur tahlil qilishga intilishgan. Ular insonning "zaharli hayot" tipidagi o'zini ifoda etish shakllarini adabiy asarlar orqali namoyon etib, hudkushlikni shaxsiy travma bilan chegaralanmay, balki jamiyatdagi destruktiv tendensiyalar va ijtimoiy fojialardan qochish vositasi sifatida talqin etadilar.

O'zbek adabiyoti milliy an'analar, diniy qadriyatlar va zamonaviy hayot tarzining o'zaro to'qnashuvi natijasida shakllangan psixologik va ijtimoiy muammolarni yoritishda o'ziga xos interpretativ uslubni rivojlantirgan. Yozuvchilar, shuningdek, ijtimoiy izolyatsiya va madaniy merosdagi o'zgarishlarni aks ettirib, inson ruhiyatining eng chuqur qatlamlarida yuzaga kelayotgan ichki qarama-qarshiliklarni, ma'naviy qiyinchiliklarni va shaxsiy tajribalarni falsafiy va estetik nuqtai nazardan tahlil qiladilar. Bu esa o'zbek adabiyotida hudkushlik fojiasining turli interpretativ variantlari orqali insoniyatning mavjudlik, umidsizlik va ichki iztiroblariga oid murakkab dialektikasini yanada boyitishga xizmat qiladi.

O'zbek adabiyotida hudkushlik motivining psixologik va ijtimoiy aspektlari, ayniqsa, zamonaviy she'riyat namoyandalarining asarlarida namoyon bo'ladi. Masalan, Erkin Vohidovning ba'zi she'rlari inson ruhiyatining ichki iztiroblari, umidsizlik va ijtimoiy bosimlar natijasida yuzaga kelayotgan shaxsiy inqirozni chuqur aks ettiradi. Vohidovning

she'riy tilida hayotning “zaharli” tomonlari, insonning mavjudlik bilan bog'liq murakkabliklari va jamiyatdagi axloqiy-ijtimoiy kontradiksiyalar tasvirlanib, bu orqali hudkushlik motivi – ya'ni shaxsning o'zini yo'q qilishga bo'lgan ichki intilishi radikal tarzda ifodalanadi.

Ushbu asarlarda shoir insonning ruhiy holatidagi noaniqlik, umidsizlik va o'zini inkor etish jarayonlarini “zaharli hayot” deb talqin etadi. Bu talqin inson ruhiyatining ichki bo'shliq va qat'iy nazoratdan qochish istagi orqali, ijtimoiy fojia-dan qochish mexanizmini ham o'zida mujassamlashtiradi. Vohidovning she'rlari orqali olingan bu misol, o'zbek adabiyotida hudkushlik fojiasining qanday ifodalanganligini va uning insonning ichki iztiroblari, shaxsiy va ijtimoiy inqirozlar bilan qanday chambarchas bog'liqligini ochib beradi.

Bu uslubiy va tematik yondoshuv, zamonaviy o'zbek she'riyatida hudkushlik motivining chuqur psixologik ildizlarini, shuningdek, ijtimoiy va madaniy kontekstlardagi noaniqlik va iztiroblarni o'rganishda muhim rol o'ynaydi. Shunday qilib, Erkin Vohidovning she'riyati misoli orqali, insonning “zaharli hayot” tipidagi o'zini ifoda etishi va hudkushlik fojiasining murakkabligi qiyosiy adabiyotshunoslik nazariyasi doirasida kengroq tahlil etilishi mumkin.

XULOSA

Maqolada ingliz va o'zbek adabiyotida hudkushlik fojiasi psixologik va ijtimoiy aspektlari nuqtai nazaridan chuqur tahlil qilinib, insonning “zaharli hayot” tipidagi o'zini ifoda etishi va bu jarayonning dekadentlik tushunchasi bilan chambarchas bog'liqligi aniqlashtirildi. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, suitsid fenomeni insonning ichki iztiroblari va jamiyatdagi o'zgaruvchan qadriyatlar natijasida yuzaga keladigan murakkab psixologik holat bo'lib, kelgusidagi ilmiy izlanishlar uchun mustahkam nazariy poydevor yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Baudler, C. “Gulning G'amgin Tarixi”. Dekadentlik estetikasi va su'icidlilik motivlarining klassik namunasi.
2. Huysmans, J.-K. “Là-bas”. Dekadent yozuvchilik va madaniy inqirozlar asosida tahliliy yondashuv.
3. Ahmadov, M. “O'zbek Adabiyotida Su'icidlilik: Psixologik va Ijtimoiy Perspektivlar”. Milliy madaniyat va adabiyot o'zgarishlari kontekstida.
4. Smith, J. “Decadence and the Tragic Self”. Zamonaviy dekadentlik va individualizm munosabatlarini o'rganish.
5. Karimov, A. “Ijtimoiy Fojia va Adabiyot: Qiyosiy Tahlil”. Ijtimoiy normativlar va madaniy kontradiksiyalar asosida ilmiy tadqiqot.